

DOI:<https://doi.org/10.61491/yk.16.2024.9387>

**ქაკუტა ჩოლოყაშვილი ქართულ რომანსა
და პუბლიცისტულ ნაშრომებში
(როსტომ ჩხეიძის რომანის „შავი ჩოხა“ და
შალვა ამირეჯიბის წერილების მიხედვით)**

**Kakutsa Cholokashvili in Georgian Novels
and Publicist Writings
(Based on Rostom Chkheidze's novel „Black Chokha“
and Shalva Amirejibi's letters)**

სალომე კაპანაძე

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი

Salome Kapanadze
Grigol Robakidze University
Georgia, Tbilisi

აბსტრაქტი

საქართველოს ეროვნული გმირი ქაკუტა ჩოლოყაშვილი აღიარებულია მეოცე საუკუნის საქართველოს დამოუკიდებლობისა და თავისუფლების სიმბოლოდ. საბჭოთა რეჟიმის პირობებში მისი სახე, ბუნებრივია, ვერ შემორჩებოდა მხატვრულ ტექსტებს, თუ არ ვიგულისხმებთ ემიგრანტულ მწერლობასა და მისი თანამედროვე პოეტის - მიხა ხელაშვილის ლექსებს. როგორც ცნობილია, მეოცე საუკუნის 90-იან წლებში ქაკუტა ჩოლოყაშვილი იქცა შთაგონების ერთ-ერთ სიმბოლოდ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობისათვის, ხოლო მოგვიანებით მისი სახე შემოვიდა ქართულ მწერლობაშიც. ამის საუკეთესო ნიმუშია როსტომ ჩხეიძის ბიოგრაფიული რომანი „შავი ჩოხა“, რომლის ისტორიული კონტექსტი სრულ თანხვედრაშია მწერლის მხატვრულ ჩანაფიქრთან - წარმოადგინოს ისტორიული პერსონაჟები ეროვნული სინდისის მარეგულირებელ ფენომენად; აჩვენოს ბიოგრაფიული რომანი, როგორც პერსონაჟის აზრობრივ სივრცეში შეღწევისა და მორღვეული ნაციონალური სამანების აღდგენის საუკეთესო საშუალება. ვინაიდან მწერალი ეყრდნობა ისტორიულ ფაქტებს და კარგად აქვს შესწავლილი ქაკუტა ჩოლოყაშვილის თანამედროვე საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ვითარება, ნაშრომში საჭიროდ მივიჩნიეთ შალვა ამირეჯიბის იმ პუბლიცისტური წერილების განხილვა, რომლებშიც მოთხრობილია ქაკუტა ჩოლოყაშვილთან დაკავშირებული საინტერესო

ფაქტები და ჩანს მისი პერსონის მნიშვნელობა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის პროცესში. აღნიშნულმა საშუალება მოგვცა, რომანის ფსიქოემოციური ზეგავლენის პარალელურად, წარმოგვედგინა ქაქუცა ჩოლოყაშვილის პერსონის მნიშვნელობა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი აზროვნების პროცესში.

საკვანძო სიტყვები: 1924 წლის აჯანყება, როსტომ ჩხეიძის რომანი „შავი ჩოხა“, შალვა ამირეჯიბის წერილები, წერილები ქაქუცა ჩოლოყაშვილზე.

ABSTRACT

Kakutsa Cholokashvili, a national hero of Georgia, is recognized as a symbol of twentieth-century Georgian independence and the struggle for freedom. Under the Soviet regime, his figure could scarcely appear in literary texts, with the exception of émigré literature and the poetry of his contemporary, Mikha Khelashvili. As is well known, during the 1990s, Cholokashvili became an emblematic source of inspiration for the national liberation movement, and subsequently his figure was incorporated into mainstream Georgian literature.

A prime example is Rostom Chkheidze's biographical novel „Black Chokha“, in which the historical context aligns fully with the author's literary intent: to present historical figures as phenomena regulating the national conscience. The novel demonstrates the biographical form as an effective medium for exploring a character's intellectual world and restoring disrupted national memory.

Because the author relies on historical facts and demonstrates a thorough understanding of Georgia's socio-political context during Cholokashvili's life, this study also examines Shalva Amirejibi's publicist letters, which recount notable facts about Cholokashvili and highlight his significance in the struggle for state independence. This dual approach allows us to appreciate not only the psycho-emotional impact of the novel but also the broader importance of Cholokashvili's persona in shaping national and state-oriented thought.

Keywords: The 1924 uprising, Rostom Chkheidze's novel „Black Chokha“, Shalva Amirejibi's letters, letters about Kakutsa Cholokashvili.

შესავალი

საქართველოს ეროვნული გმირი ქაქუცა ჩოლოყაშვილი აღიარებულია მეოცე საუკუნის საქართველოს დამოუკიდებლობისა და თავისუფლების სიმბოლოდ. საბჭოთა რეჟიმის პირობებში მისი სახე, ბუნებრივია, ვერ შემორჩებოდა არათუ მხატვრულ ტექსტებს, არამედ დოკუმენტურ პროზასაც, თუ არ ვიგულისხმებთ მისი თანამედროვე პოეტის - მიხა

ხელაშვილის ლექსებს და ემიგრანტთა მოგონებებს, კერძოდ, შალვა ამირეჯიბის, ალექსანდრე სულხანიშვილის, ალექსანდრე კარგარეთელის მონათხრობს. ქაქუცა ჩოლოყაშვილი, ასევე, გახლდათ სიმონიკა ბერეჟიანის პოეტური მუზაც. ეს უკანასკნელი ქაქუცა ჩოლოყაშვილის „შეფიცულთა“ რაზმის წევრი იყო. აღსანიშნავია, ასევე, ივანე ლიქოკელის ისტორიული ნარკვევი „ხევსურები და ქაქუცა“, რომელიც მოგვითხრობს 1922 წელს ხევსურთა ბრძოლაზე ბოლშევიზმის წინააღმდეგ. ცნობილია, რომ ბოლშევიკებმა ამ ბრძოლაში ათასობით ჯარისკაცი დაკარგეს. ხევსურთა ოპოზიციური განწყობილება გრძელდებოდა 30-იან წლებშიც. აქედან გამომდინარე, 1936-1937 წლებში საერთო კომუნისტური რეპრესიები შეეხო ხევსურეთს - ბოლშევიკებმა არნახული სისასტიკე გამოიჩინეს ლიქოკელთა თემის მიმართ. ამ და სხვა მოგონებათა დაყრდნობით, სავსებით ბუნებრივია, რომ მეოცე საუკუნის 90-იან წლებში ქაქუცა ჩოლოყაშვილი ეროვნული მოძრაობისათვის იქცა შთაგონების ერთ-ერთ წყაროდ, ერთგვარ სიმბოლოდ. როგორც გურამ შარაძემ აღნიშნა, „ქაქუცა ჩოლოყაშვილი ერთი იმათთაგანია, ვისი სახელიც ლეგენდასავით გავიდა ხალხში, ამ ლეგენდებს კვლავ ახალი ემატება“ (შარაძე 1991: 152). რა თქმა უნდა, მოსალოდნელი იყო, რომ ქაქუცა ჩოლოყაშვილის სახე შემოვიდოდა ქართულმწერლობაშიც. ეს მნიშვნელოვანი მისია შეასრულა როსტომ ჩხეიძემ და თავისი ბიოგრაფიული რომანების ციკლი შეავსო რომანით ქაქუცა ჩოლოყაშვილზე. როგორც ცნობილია, ბიოგრაფიული რომანის ჟანრი არა მარტო პერსონაჟის აზრობრივ სივრცეში შეღწევის საუკეთესო საშუალებაა, არამედ - მორღვეული ნაციონალური სამანების აღდგენის შესაძლებლობაც, განსაკუთრებით მაშინ, როცა მთავარი პერსონაჟი ეროვნულ გმირადაა აღიარებული. ნაშრომის მიზანია, როსტომ ჩხეიძისა და შალვა ამირეჯიბის ლიტერატურული ტექსტების მაგალითზე გამოიკვლიოს როგორ იყენებს მწერალი ისტორიულ ფაქტებსა და პერსონაჟებს ნაციონალური კონცეპტის შესაქმნელად.

კვლევის მეთოდები

კვლევისთვის გამოყენებულია თვისებრივი მეთოდი, რომელიც დაგვეხმარა მთავარი იდეის გაგებასა და ილუსტრირებაში. ნაშრომში ძირითადად დამუშავებულია პირველადი და მეორეული ტექსტები.

მსჯელობა

როსტომ ჩხეიძის „შავი ჩოხა“ პირველად 2009 წელს, მეორედ კი 2024 წელს გამოიცა და მიეძღვნა 1924 წლის აჯანყების 100 წლისთავს. რ. ჩხეიძის ცნობით, რომანის სათაური - „შავი ჩოხა“ შთაგონებულია მიხეილ ჯავახიშვილის მიერ 1926 წელს უბის წიგნაკში გაკეთებული ჩანაწერით - „თემა და სათაური“ - „შავი ჩოხა“. აღნიშნულ ჩანაწერში, რომელშიც რ. ჩხეიძე ამოიკითხავს მწერლის სურვილს, შეექმნა მოთხრობა ან რომანი ქაქუცა ჩოლოყაშვილზე. ვინაიდან მიხეილ ჯავახიშვილის ეს ჩანაწერი საბჭოთა ცენზურის პირობებში ვერ აღსრულდებოდა, როსტომ ჩხეიძის აზრით, მწერალმა იგი რომანში „არსენა მარაბდელი“ გაასიმბოლურა. რ. ჩხეიძე

ნიშანდობლივად მიიჩნევა ჩანაწერის გაკეთების თარიღსაც, რომელიც მას მხოლოდ ორიოდ წლით აშორებს საქართველოს ისტორიის საბედისწერო თარიღს - 1924 წლის აჯანყებას: „ჯერაც ისევ გუგუნებს 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების ექო, თითქოს წლების წინათ კი არ ჩაუვლია. სულაც მის წრეში ბრუნავდეს კიდევ ერთხელ დამხობილი საქართველოს მღელვარე ცხოვრება“ (ჩხეიძე 2009: 4). სიმბოლურია ისიც, რომ მიხეილ ჯავახიშვილის მწერლური ქარაგმის ამოხსნა სწორედ როსტომ ჩხეიძემ შეძლო - 50 ბიოგრაფიული რომანის ავტორმა მწერალმა. მისი ინტუიციის შედეგია ბოლშევიკური კონიუნქტურის შრეებში ჩაკარგული მიხეილ ჯავახიშვილის ქვე-ტექსტობრივი საიდუმლოს აღმოჩენა რომანებში „არსენა მარაბდელი“ და „თეთრი საყელო“. ასეთი კავშირი მწერალთა სხვადასხვა თაობათა შორის ჰიეროფანიას - „სიწმინდეთა ჩენას“ მოგვაგონებს და ქართული მწერლობისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. რ. ჩხეიძის აზრით: „არსენა მარაბდელის სახეში განდევნილ ქაქუცას გულისხმობდა მიხეილ ჯავახიშვილი, „თეთრ საყელოში“ კი ხევსურეთის ბრძოლების ეპოპეა ხმianობს. ქაქუცას მოლანდებაა, არსენა ოძელაშვილი სამჯერ რომ შემოუვლის წრეს, შედგება, დოინჯს შემოიყრის და მაძლარ ორბის თვალებს სამი ათას კაცს შემოავლებს. ქაქუცას მოლანდებაა, არსენა გრიგალივით რომ დაქრის. ქაქუცას მოლანდებაა, არსენა ყველაფერს რომ ათამაშებს-ფეხებს, თეძოებს. მხრებსაც, თავსაც, თვალსაც და ულვაშებსაც“ (ჩხეიძე 2009: 44). თავის რომანში როსტომ ჩხეიძე მიხეილ ჯავახიშვილის ჩანაფიქრს კვალში უდგება, სინამდვილედ აქცევს დიდი მწერლის ჩანაფიქრს. ისევე, როგორც სხვა ბიოგრაფიულ რომანებში, იგი ზუსტად მონიშნავს თავის მთავარ, ტრადიციულ სათქმელს - ეროვნული პერსონების მნიშვნელობის გათავისება ერისთვის სასიცოცხლო იმპერატივია.

როსტომ ჩხეიძეს კარგად აქვს შესწავლილი ქაქუცა ჩოლოყაშვილის თანამედროვე საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ვითარება. ცნობილია, რომ იგი ყოველთვის დიდი პასუხისმგებლობით ეკიდება დოკუმენტურ მასალას, რაც განსაკუთრებულ სანდოობას სძენს მის ბიოგრაფიულ რომანებს. დოკუმენტურობის ფაქტორი მხატვრული ტექსტის ფსიქოემოციურ ზეგავლენასთან ერთად უაღრესად ეფექტურია, მხატვრულ ტექსტთან ასეთი მიდგომა თვალნათლივ წარმოგვიდგენს ქაქუცა ჩოლოყაშვილის მნიშვნელობას ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი აზროვნების პროცესში. რ. ჩხეიძის ბიოგრაფიული რომანებისთვის დამახასიათებელი მხატვრული და რეალური დროის ტექსტში განფენის მასტერკლასი ყოველთვის აღძრავს ინტერესს. ეროვნული ცნობიერების კრიზისის დროს ასეთი ტექსტები თავის თავზე იღებენ ნაციონალური ორიენტირების მონიშვნის მისიას. მწერლობის დანიშნულებაში ეს ფუნქცია თავისთავად მოიაზრება. ქართული მწერლობა ამ თვალსაზრისით ტრადიციულია, რადგან მისი სახელმწიფოებრივი ყოფა და ბრძოლა გადარჩენისთვის ყოველთვის ითხოვდა მყარ სულიერ დასაყრდენებს. კორნელი კეკელიძე ბიოგრაფიული რომანისტული ტექსტების სათავედ

უძველეს პროზას, კერძოდ, ჰაგიოგრაფიას მიიჩნევდა. ეს კიდეც ერთხელ გაამყარებს ჩვენს მოსაზრებას, რომ ქართულ მწერლობას ყოველთვის კარგად ჰქონდა გააზრებული თავისი განსაკუთრებული მისია.

როსტომ ჩხეიძის ბიოგრაფიული რომანები ამ ტრადიციული პასუხისმგებლობით იწერება. ეს ფაქტორი მის მხატვრულ ტექსტებს მატთანესთან ერთად იმ მნიშვნელობას ანიჭებს, რომლის გარეშე ერის არსებობა წარმოდგენილია. რომანის წინასიტყვაობაში ნანა კუცია აღნიშნავს: „შავ ჩოხაში“ ეპოქის უმძიმესი სურათი ქაქუცა ჩოლოყაშვილის „პეროიკული სახელის“ გარშემო შემოიქსოვება და მკითხველი კიდეც ერთხელ აცნობიერებს, რომ სწორედ დიადი, ზნეობრივი პიროვნებები აქცევენ ბრბოს ხალხად, ხალხს - ერად, ერადყოფნის მისტიერიის (ერთი მხრივ, როგორც საიდუმლოს, მეორე მხრივ კი - ჟანრის) მთავარი მოქმედი პირები სწორედ რჩეულნი არიან, გავიმეორებთ - ერის თანამდევნი უკვდავი სულის კონკრეტული განმასახიერებელნი კონკრეტულ ეპოქაში, რათა ლოკალური თუ გლობალური კატაკლიზმების დუნდგოში ერი ხალხად, ხალხი კი ბრბოდ არ იქცეს. ბოლშევიზმ-მენშევიზმის (გავიმეორებთ გამსახურდიასეულს - „სხვის ქვეყნებში ატეხილი ჭირის“) ეროვნულთან დაპირისპირების ბედისწერული ტრაგიზმი იმთავითვე განაპირობებდა ქაქუცას, როგორც მამულიშვილის ბედის ტრაგიზმსაც“ (ჩხეიძე 2024: 6).

აღნიშნულ მოსაზრებას ჩვენც ვუერთდებით და დავძენთ: „ქართული რომანის სასიცოცხლო არტერია წილობრივად სწორედ ბიოგრაფიული რომანის წყალობით იძენს შეუცვლელ ფუნქციას. ჩვენი ეროვნულ-ფსიქოლოგიური ყოფისათვის ისტორიული პიროვნებების ცხოვრების განმხატვრულებას ნორმატიული მისია ენიჭება, ვინაიდან ბიოგრაფიულ რომანში ყოველთვის თანაარსებობს განცდათა ერთობლიობა, რომელიც ერს მსოფლმხედველობრივი კრიზისის საფრთხისაგან გამოიხსნის. ისტორიულ პირთა ფენომენი თავისი დროისმიერი სულიერი განწყობილებებით, თავგანწირვით, ტრაგიზმით ერის შესაძლებლობების თვითგახსნისა და შინაგანი რწმენის შენარჩუნების პროცესში შეუცვლელ როლს ასრულებს. ამდენად, ბიოგრაფიული რომანის, როგორც ჟანრის აქტუალურობა დროის მიღმა დგას და იგი მუდამ განსაზღვრავს ჩვენს ნაციონალურ ყოფიერებას“ (კაპანაძე 2019: 151).

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, როსტომ ჩხეიძე შესავალშივე განმარტავს, რომ რომანის სახელწოდება „ჩვენამდე ზღაპრად მოსული ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ლეგენდარული სახელისათვის მიუძღვნია“ და იგი მიხეილ ჯავახიშვილის სახელს უკავშირდება. ავტორის მიგნება უაღრესად საინტერესოა. რ. ჩხეიძე მიხეილ ჯავახიშვილის უბის წიგნაკის ჩანაწერებს დოკუმენტურ მასალად მიიჩნევს, რომელიც არსებითად ცვლის მწერლის ისტორიული რომანის - „არსენა მარაბდელის“ საზრისს და დღის წესრიგში აყენებს მისი ხელახლა გადაკითხვის საჭიროებას. მწერლის ჩანაფიქრი გამართლებულად შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან იდეოლოგიური ოკუპაციის პირობებში მეოცე საუკუნის ქართულ მწერლობას სათქმელის

კოდირებას არსებული რეალობა აიძულებდა და როსტომ ჩხეიძის მიგნება აბსოლუტურად რელევანტურად უნდა ჩაითვალოს. მიუხედავად მისი სიფრთხილისა, აღნიშნული მოსაზრება სამეცნიერო კვლევის გავლენისგან გაათავისუფლოს და მხატვრული ღირსება შეუნარჩუნოს, ვფიქრობთ, მიგნება ორგანულად ერწყმის რომანის არა მარტო მხატვრულ, არამედ ისტორიულ მნიშვნელობას. ქაქუცა ჩოლოყაშვილის პირველ პროტოტიპს ქართულ რომანში რ. ჩხეიძე არსენა მარაბდელში მოიაზრებს. საბჭოთა კონიუნქტურის პირობებში ჩაკარგული ამ სიმართლის გაცხადება მისთვის ისეთივე საპასუხისმგებლო საქმედ იქცევა, როგორც ამ რომანზე მუშაობა. შეიძლება ითქვას, რომ მიხეილ ჯავახიშვილთან მისი სულიერი და მსოფლმხედველობრივი თანამოაზრეობა, სიმბოლოთა და კონტექსტის აღქმის თანხვედრა საფუძველია, რამაც მწერალს საშუალება მისცა, ბიოგრაფიულ რომანში „შავი ჩოხა“ სრულფასოვნად აღედგინა ქვეყნის ზნეობრივი ისტორიის ეპოქალური სურათი. რომანის სტრუქტურა, მისი ოცდაოთხივე თავი კომპოზიციურად მყარად არის შეკრული და ქმნის იმის შესაძლებლობას, საფუძვლიანად აღიქვა რომანის მთავარი იდეა. ყველა სათაური სიუჟეტის აზრობრივი მაუწყებელია, ისევე როგორც თავების რაოდენობა - 24, რომელიც 1924 წლის აჯანყების სიმბოლური გამოხმაურებაა. მწერლის მიერ შესწავლილი დოკუმენტური მასალა, ეპოქის გადასახედიდან, დროით შემოწმებული რეალური ფაქტები იდეალური შესაძლებლობაა, რომ, დრო-სივრცული ბარიერის მიუხედავად, სრულად აღადგინოს ეპოქა, როდესაც საქართველომ კიდეც ერთხელ დაკარგა დამოუკიდებლობა და საბჭოთა დამოკიდებულების ხანაში აღმოჩნდა. რ. ჩხეიძე აღნიშნავს, რომ ასეთ დროს, ემიგრაციაში „დარბეული, სისხლდაწრეტილი, სახელმწიფოებრიობადაკარგული, უფლებამართებული საქართველო იმედისა და მხნეობის წყაროს ქაქუცა ჩოლოყაშვილის სახეობაში ჰპოვებდა“ (ჩხეიძე 2009: 28). საგულისხმოა, რომ როსტომ ჩხეიძე ერთგვარად სცდება ბიოგრაფიული რომანის დაკანონებულ ჩარჩოებს. მისი თხრობა არ იწყება ქაქუცა ჩოლოყაშვილის დაბადებისა და ყრმობის დეტალებით, მისთვის საინტერესოა, როდის იზადება ქაქუცა ჩოლოყაშვილი - როგორც გმირი. ათვლის წერტილი მწერლისთვის 1921 წელია. როგორც ცნობილია, ქაქუცა ჩოლოყაშვილი არ გაჰყვა მთავრობას ემიგრაციაში. მართალია, მან თავისი ბარგი წასასვლელად გამზადებულ შალიკაშვილს მიაბარა, მაგრამ საბოლოოდ გემს ახლოს არ გაეკარა. როსტომ ჩხეიძისთვის მისი რომანის გმირის დაბადება სწორედ აქედან იწყება. „საბედისწეროდ რატომ უნდა გადაქცეოდა მის გულს მშობლიური მიწა-წყლის დატოვება“ - შენიშნავს რომანის ავტორი და დასძენს: „ეს განცდა - მძაფრი და სუნთქვის შემკვრელი-გასამგზავრებლად მზადების რომელიღაც წამში გაუჩნდა და ეს წამი გამოდგა გადამწყვეტი მის ბიოგრაფიაში. ეს ის წამია, როცა ქაქუცა ჩოლოყაშვილი უნდა დაიბადოს“ (ჩხეიძე 2009: 55).

რომანში თვალში საცემია ისტორიული პარალელები, არქეტიპთა ასოციაციური შეგრძნებები. ასე იქმნება რომანის გენეტიკური სტრუქტურა. ტექსტში ფაქტების მხატვრული ინტერპრეტაციის კვალდაკვალ ისტორი-

ული პარალელების მოძიება, მოვლენათა მიზეზ-შედეგობრივი ანალიზი როსტომ ჩხეიძის, როგორც მწერლის, უაღრესად ეფექტური ინსტრუმენტია. ქაქუცა ჩოლოყაშვილისა და ალექსანდრე ბატონიშვილის გზების საბედისწერო თანხვედრით ავტორს რომანის გმირი თავისუფლებისთვის ბრძოლის მარადიულ სიმბოლოთა კვარცხლბეკზე აჰყავს: „ვინც ქედუხრელობისა და თავისუფლებისაკენ სწრაფვის სიმბოლოდ შემორჩებოდა საქართველოს ისტორიას, ალექსანდრე ბატონიშვილის ბადალ მოვლენად, ვისი სახელის ხსენებასაც უნდა აეთრთოლებინა სახელმწიფოებრიობის ამოგების წყურვილი და ამ გზის გაგრძელებისათვის შეემართა“ (ჩხეიძე 2009: 43).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, რომანში განმხატვრულებული დოკუმენტური მასალა აცოცხლებს და წარმოდგენას გვიქმნის ემიგრანტთა ცხოვრებაზე, მათ ურთიერთობებსა და განწყობებზე, იმედებსა და ბრძოლის დინამიკაზე. რომანი სავსეა მნიშვნელოვანი დეტალებით, რაც მკითხველს წარმოსახვის საუკეთესო შესაძლებლობას აძლევს ემიგრაციაში მყოფ ისტორიულ პერსონათა შინაგან ბრძოლაზე, ამხელს 1924 წლის აჯანყების მომზადების, დამარცხებისა და ემიგრაციაში მყოფთა შემდგომი პოზიციის დეტალებს. მაგალითისთვის რომანის ერთი პასაჟი იკმარებდა - ეპიზოდი, სადაც ქაქუცა ჩოლოყაშვილის დასაფლავების ამბავია მოთხრობილი. გრიგოლ ცხაკაია ნოე ჟორდანიას მიმართავს, მხარი შეუდგას ქაქუცას კუბოს. რ. ჩხეიძე მთავრობის ხელმძღვანელის გულში გაჩენილ სიამის გრძნობას გადმოგვცემს და ამით გვაგრძნობინებს, რომ ქვეყნის გამოხსნის საკითხი ქართულ ემიგრაციაში და თანამედროვე საქართველოშიც ყოველთვის დაუკავშირდებოდა ქაქუცა ჩოლოყაშვილის სახელს, როგორც სამშობლოსათვის თავგანწირვის მარადიული იდეას. რომანში არაერთხელ შევხვდებით ვრცელ ეპიზოდებს, რომელიც ეროვნული გმირის პიროვნულ თვისებებზეა აგებული. რა თქმა უნდა, ეს კარგად გააზრებული მხატვრული რეცეფციაა - ეროვნული ლიდერი, უპირველეს ყოვლისა, ზნეობრივი ლიდერია. ამგვარად, როსტომ ჩხეიძის პეროიკული საგა რომანი „შავი ჩოხა“ სახელმწიფოებრივი მითოსის მნიშვნელობასაც შეიძენს, რადგან, ჩვენი გეოპოლიტიკური მოცემულობიდან გამომდინარე, ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ამბავი მარად განმეორებადი სუბსტანცია და სიმბოლოა.

რომანში ჰეროიზმისა და გმირობის კვალდაკვალ ღალატის, უპატიებელი ორჭოფობისა და პარტიული შუღლის ფაქტებიც იკვეთება. როსტომ ჩხეიძის რომანების ნაცნობი სტრატეგია - ეპოქის რეალური პორტრეტი შეღავათების გარეშე წარუდგინოს მკითხველს, აქაც კონსტიტუციურია. მწერალი საფუძვლიანად იცნობს ამ ეპოქის ღალატის, შიდა განხეთქილების ანატომიას და უნდა აღინიშნოს, რომ არც ბოლშევიკ-მენშევიკთა გაიგივებას არ ერიდება. „იქნებ პარაგვაიში გადაესროლათ რაზმელები... იქნებ პარიზში მაინც არ შეეშვათ... და მარტოდმარტო დაეტოვებინათ ქაქუცა თავისი დიდი სახელის ამარა. ეს ცოტას არ ნიშნავდა, ცხადია; ამ შარავანდს აშკარად გადაეჭარბებინა ყოფილი მთავრობის

გავლენისათვის, რაც მკრთალადღა ბჟუტავდა ქაქუცას ჰეროიკული სახელის ფონზე“. მართლაც, უცნაური იქნებოდა, მწერალს თავი აერიდებინა 1924 წლის აჯანყების დამარცხების მიზეზებისთვის. მისივე თქმით, „სახიფათო თვალთმაქცების გარემოში“ უხდებოდა მიმდობ ქაქუცას ბრძოლა და თავგანწირვა. „ამჯერადაც რაოდენ ერთნაირად მოქმედებდნენ იდეური და განაყარი ძმები, ხელისუფლების სათავეში იქნებოდნენ მოქცეულნი თუ დამხოვილი მთავრობა დაერქმეოდათ“ (ჩხეიძე 2009: 287).

რომანის ერთ-ერთი თავისთვის მწერალმა სათაურად ჯვარზე გაკრული მაცხოვრის სიტყვები შეარჩია: „ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო, რაისთვის დამიტევე მე!“ ამ თავში მხატვრული დისკურსი ქაქუცა ჩოლოყაშვილზე ერთგვარად შეჯამებულია, საბოლოოდ გამოკვეთილია ეროვნული გმირის მონუმენტური სახე. ტკივილისა და აღტაცების ეფექტს აძლიერებს ქრისტეს ჯვარცმის მისტერიის განცდა, რომელიც, მართალია, ადამიანებისთვის მაინც ბოლომდე შეუცნობლად რჩება, მაგრამ მხატვრული ტექსტი გვაძლევს შესაძლებლობას, ამ ტკივილის სიმძაფრე ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ცხოვრების მაგალითზე შევიგრძნოთ. რომანში „შავი ჩოხა“ კანონზომიერია მითოლოგიურთან ერთად რელიგიური მოტივების ორგანული თანაარსებობა, რადგან ამის გარეშე ქართული სააზროვნო სივრცის გაჯერება რაინდული ეპოქის შემქმნელი ადამიანების მნიშვნელობის გააზრებით შეუძლებელია. როსტომ ჩხეიძე ასეთ სინკრეტიზმს ხშირად მიმართავს თავის ბიოგრაფიულ რომანებში, რითაც მწერალი აძლიერებს მხატვრული ტექსტის ზეგავლენას მკითხველის ეროვნულ სინდისზე.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, როსტომ ჩხეიძის რომანი „შავი ჩოხა“ დოკუმენტურ მასალას ეყრდნობა. მწერალი რეალურ ფაქტებსა და პერსონაჟებს ამხატვრულებს. ამდენად, ქაქუცა ჩოლოყაშვილთან ერთად, ყველა პერსონაჟი ისტორიულ სივრცეში თანაარსებობს და მხატვრულ ტექსტში ეროვნული გმირის მანიფესტაციას ეხმარება. რომანში კარგად მოჩანს, თუ როგორი გადამდებია ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ჰეროიზმი. ემიგრანტები შეკრული არიან ერთი იდეით: „გრძნობა სჭარბობს გონებას და ძალიანაც სჭარბობს, რათა არ მოიშალოს ეროვნულობის ნიშატი, ადათ-წესები და თავისუფლების წყურვილი, რომელთა უწყვეტობაც აუცილებელი პირობაა ერისა და სახელმწიფოს გადასარჩენად, თორემ აქ წყვეტილების გაჩენა ის საბედისწერო ნაპრალებია, ამოუვსები რომ რჩება, რჩება და... ამდენი ხალხი და სახელმწიფო გაუქრია მიწისაგან პირისა საკმაოდ დაწინაურებული ერები თუ მძლავრი სახელმწიფოები, აინუნშიც რომ არ ჩაუგდიათ არავითარი საფრთხე, ჩვენ ვინ რა უნდა დაგვაკლოს, დაე, იქით ეშინოდეთ, თავზარს როდის დაგვემოთ. ეს უწყვეტობა უნდა შეენარჩუნებინა 1924 წლის აგვისტოს აჯანყებას“ (ჩხეიძე 2009: 216). როსტომ ჩხეიძის რომანში ეს ერის განვითარების უცვლელი დიალექტიკაა. დავით ვაჩნაძე, ალექსანდრე სულხანიშვილი, შალვა ფავლენიშვილი, გაგა გოგოჭური, მედუქნე პეტო და სხვები ქაქუცასთან ერთად ავსებენ „ქართველი პატრიოტების სილუეტებს“. მათ შორის არის შალვა ამირეჯიბიც, რომელიც

„თავისი პიროვნული თვისებებით და მსოფლადქმით შეუძლებელია, ყოფილიყო ბრმადმორწმუნე პარტიული მოღვაწე, თუნდ ამ პარტიას ეროვნულ-დემოკრატიული მიმართულება ჰქონოდა“ (ჩხეიძე 2009: 296).

მწერლის სიმპათია შალვა ამირეჯიბის მიმართ განსაკუთრებულია, რომანის ერთი თავი სწორედ მის მოგონებებს ეყრდნობა.

საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიისა და მისი მმართველი კომიტეტის დამფუძნებელმა, დამოუკიდებელი საქართველოს (1918-1921) ეროვნული საბჭოსა და დამოუკიდებელი საბჭოს წევრმა, არისტოკრატმა, დახვეწილმა ინტელიგენტმა, პოეტმა და პუბლიცისტმა შალვა ამირეჯიბმა ქაქუცა ჩოლოყაშვილზე საინტერესო მოგონებები დაგვიტოვა. ლიტერატურის მუზეუმის მიერ 1998 წელს გამოცემულ ორტომეულის მეორე ტომში თავმოყრილია შალვა ამირეჯიბის ემიგრაციაში დაწერილი პუბლიცისტური წერილები და მოხსენებები, რომელიც 1924 წლის აჯანყებას ეძღვნება. ეს მასალა უაღრესად მნიშვნელოვანია, რადგან ათვალსაჩინოებს 1924 წლის აჯანყების მომზადებისა და მისი დამარცხების უამრავ საინტერესო ეპიზოდს. მიუხედავად იმისა, რომ შალვა ამირეჯიბი ამ წერილებსა და მოხსენებებში არასოდეს საუბრობს ქაქუცა ჩოლოყაშვილის გარეშე, მან ორი დამოუკიდებელი ტექსტი მიუძღვნა მის ხსოვნას, რომელშიც კიდევ ერთხელ წარმოაჩინა ეროვნული გმირის ავტორიტეტი, მისი ზნეობრივი პროფილი. 1930 წელს შალვა ამირეჯიბმა დაწერა მოკლე ბიოგრაფია „ქაიხოსრო-ქაქუცა ჩოლოყაშვილი 1888-1930 წ.წ.“ შალვა ამირეჯიბმა კარგად იცოდა, რომ ეს შრომა ვერ იქნებოდა საკმარისი ეროვნული გმირის ბიოგრაფიისთვის, რასაც ცხადყოფს მისი მინაწერი: „ეს მოკლე ბიოგრაფია დაწერილია ჩემ მიერ 2 ივლისს, 1930 წელს“ (ამირეჯიბი 1997: 130). ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ბიოგრაფიის დასასრულს შალვა ამირეჯიბი, რომელიც 1924 წლის აჯანყებას, მიუხედავად დამარცხებისა, ყოველთვის მიიჩნევდა ქართველთა ეროვნული მუხტის შეუცვლელ სიმბოლოდ, აღნიშნავს: „ეს აჯანყება დამარცხდა. ჩოლოყაშვილმა და მისმა რაზმებმა საქართველო დატოვეს. აღარ არის დღეს თვით ჩოლოყაშვილიც, მაგრამ დროშა, რომელიც მას უჭირავს, ისევ ფრიალებს; ხმალი, რომელსაც ის იქნევდა, ისევ ელავს. მისი სახელი სამუდამოდ გადაბმულია ქართველი ერის ბრძოლის ისტორიასთან დამოუკიდებლობისათვის და ამ ისტორიაში ის შევა როგორც ბრწყინვალე ეროვნული გმირი“ (ამირეჯიბი 1997: 130).

აღნიშნულ გამოცემაში შესულია შალვა ამირეჯიბის „მზე-ქალა“, რომელიც მხატვრულ-დოკუმენტურ ჟანრს განეკუთვნება. ავტორის თქმით, ამბავი თავად ქაქუცა ჩოლოყაშვილის მონათხრობია. ხევსურ ახალგაზრდა, ლამაზ ქალს - მზექალა არაბულს ქაქუცა ჩოლოყაშვილი მაშინ შეხვედრია, როცა თავის შეფიცულებთან ერთად ხევსურეთში იმალებოდა და ბოლშევიკებზე მორიგი თავდასხმისთვის ემზადებოდა. თვრამეტი წლის მზექალა აბჯარასხმული, უბელო ცხენზე ამხედრებული ტყეში თავს დაადგა ციებისგან დასუსტებულ ქაქუცა ჩოლოყაშვილს. „სიცხისაგან გარინდული თავი ავსწიე და თითონაც წამოვიწიე. დიახ! ჩემს წინაშე,

ამ კაცურ გარაჯაში და უბელო ცხენზედ ხევსურის ახალგაზრდა ქალი იდგა. როგორც ავადმყოფს, მე შემედლო ყველა მათი დეკანოზი და გვარის უფროსები მწოლარეს მიმედო, მაგრამ ჩემ წინაშე ქალი იყო და წამოვდექი“ (ამირეჯიბი 1997: 132) - ასე მოუთხრობს მზექალასთან შეხვედრის ამბავს ქაქუცა ჩოლოყაშვილი. ქალი იმიტომ ეახლა მეთაურს, რათა ორწყაღზე გაეცილებინა ხევის დასაცავად, რათა „ცოცხალი თავით არ შემოეშვათ რუსები“. მზექალას გვარი ერეკლე მეფის მონათლული ყოფილა და ეს ქალისთვის დამატებითი მოტივაცია ყოფილა ქვეყნისთვის თავგანწირვისა. ამბავი მართლაც ნამდვილი გახლდათ. ხევსურეთში ამოსულ მეფე ერეკლეს სამოცი ბავშვი მოუნათლავს, მათ შორის - არაბულები, რის შემდგომ ხევსურები მათ შთამომავლობას თურმე „ირაკლის ნათლულებს“ ეძახდნენ. მზექალა ამით ამაყოფდა, ფიცი არ გაუტეხავს და საქმიანად დაუმტკიცებია თავისი ერთგულება - „ცოცხალი თავით არ შემოეშვა“ რუსები სახლში და მედგარი წინააღმდეგობა გაუწია. როცა მზექალას სახლში შევიდნენ, ნახეს, რომ „ქალი მხოლოდ ერთი ტყვიით იყო მკვდარი, ტყვია სწორედ იმ ადგილას მოხვედროდა, რომელიც მას ისეთის უმანკო მოურიდელობით დაჰქონდა ღია მკერდში... თავზედ თავისი უბელო ცხენი ადგა“ (ამირეჯიბი 1997: 134). როსტომ ჩხეიძე თავის ავტობიოგრაფიულ რომანში „შავი ჩოხა“ შალვა ამირეჯიბის „მზექალას“ დოკუმენტურ ნოველას უწოდებს და აღნიშნავს: „ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ნაამბობს ეყრდნობა „მზე-ქალა“, და ეს წინასწარი უწყება მხატვრული მისტიფიკაცია კი არ არის, არამედ ბელადის მონაყოლის თითქმის სტენოგრაფიული ჩანაწერია, ბელეტრისტული კალმის ჩარევით მომხიბლავ სიუჟეტურ ქარგად შემონახული“ (ჩხეიძე 2009: 217). ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ როსტომ ჩხეიძისთვის მზექალას სახე სიმბოლური ხატებაა, იგი ქალს რელიგიურ ხილვად, სიზმრისეულ ჩვენებადაც მოიხსენიებს და მის მისტიფიკაციას ახდენს. ცხადია, რომანის ჟანრობრივი სპეციფიკიდან გამომდინარე. ეს ნებადართულია და ემოციურად შთამბეჭდავი. ამას თან ერთვის ალექსანდრე სულხანიშვილის მონათხრობიც, რომ ქაქუცა ჩოლოყაშვილს არაერთგზის ჰქონია ხილვები. ცივკომბორის მთაზე დაბანაკებულ ბელადს სიზმრად ქალი სწევია და იქაურობის დატოვება ურჩევია. რომ არა ეს ხილვა, რაზმი თურმე საშინელ ხიფათს ვერ ასცდებოდა. თავისუფლებისთვის მეზრძოლ ქართველთათვის ღვთისმშობლის წყალობისა და მფარველობის რწმენა ძალზე მნიშვნელოვანი იყო. უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ მზექალას სახელი ალექსანდრე სულხანიშვილის მოგონებებშიც გაიელვებს.

მოგონებები ქაქუცა ჩოლოყაშვილზე გვხვდება შალვა ამირეჯიბის სხვა წერილებშიც. როგორც ცნობილია, ქართული ემიგრაცია სერიოზულად ფიქრობდა მონარქიის აღდგენაზე. შალვა ამირეჯიბის ფონდში დაცული ხელნაწერი ამ თვალსაზრისით უაღრესად საინტერესო მასალას წარმოადგენს. იგი დათარიღებულია 1942 წლის 25 მაისით, ზედ აწერია: „პოლიტიკური გამჭრიახობისა და თადარიგისათვის“. ეს საკითხი გააქტიურებული ყოფილა აჯანყების მომზადების პერიოდშიც. ამიტომაც გაუჩნდათ სოციალ-დემოკრატებს კონკურენციის შიში და

გარკვეული უნდობლობა იმ სამხედრო ცენტრის მიმართ, რომელიც ქაქუცა ჩოლოყაშვილის სახელთან ასოცირდებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ შალვა ამირეჯიბი დამოუკიდებლობის კომიტეტის აქტიური წევრი იყო, მან ამხილა სოციალ-დემოკრატები იმ მავნებლურ განზრახვაშიც, რომელიც, სამწუხაროდ, ქაქუცა ჩოლოყაშვილის დისკრედიტაციას ითვალისწინებდა. როდესაც სოციალ-დემოკრატები მიხვდნენ, რომ ქაქუცას ხალხი ენდობოდა, ტაქტიკა შეცვალეს.

ჩვენთვის საინტერესოა ერთი ფაქტიც, რომელიც ქაქუცა ჩოლოყაშვილის სახელს უკავშირდება. როგორც ირკვევა, შალვა ამირეჯიბი 1924 წლის აჯანყების ისტორიული მნიშვნელობის შეფასებისას ყოველთვის უკომპრომისო იყო მათ მიმართ, ვინც ემიგრაციაში აჯანყების კრიტიკით იყო დაკავებული. თავის წერილში „სისხლისათვის ქართლისა“ შალვა ამირეჯიბის სამიზნეა დავით მხეიძე, რომელიც გრიგოლ ვეშაპელის გუნდის წევრად მოიაზრებოდა და, სხვათა შორის, 1924 წელს ანტიბოლშევიკურ ოპერაციებსაც ხელმძღვანელობდა სამეგრელო-ზემო სვანეთში. დავით მხეიძემ აჯანყებას თავიდან ბოლომდე ავანტიურა უწოდა. იმავე აზრის გახლდათ ტარიელ მარგველაშვილიც, რომელმაც აგვისტოს აჯანყების აღსანიშნავ ტრადიციულ კრებაზე აღნიშნა, რომ აჯანყება სრულიად მოუმზადებელი იყო და მარცხი - სავსებით ლოგიკური. შალვა ამირეჯიბის განრისხება გამოუწვევია ქაქუცა ჩოლოყაშვილის მოხსენიებას იმ ე. წ. „ბანდიტთა სიაში“, რომლებმაც „ქართველი ხალხი ამ აჯანყებაში ჩაითრია“. მისი წერილებიდან ირკვევა, რომ მენშევიკებს ძალზე აშინებდა ჩოლოყაშვილის პოპულარობა ხალხში. ირკვევა ისიც, რომ მენშევიკურმა პარტიამ დაშალა ხალხი, რომელიც ქაქუცა ჩოლოყაშვილის დასახმარებლად ყოფილა გამზადებული. აქვეა მოთხრობილი ქაქუცა ჩოლოყაშვილთან მისი შეხვედრის ამბავიც. შალვა ამირეჯიბი ქაქუცასთან მოსალაპარაკებლად ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის სახელით გაუგზავნიათ. მან შეხვედრაზე ქაქუცა ჩოლოყაშვილს კიდევ ერთხელ დაუდასტურა, რომ 1924 წლის აჯანყების მოთავენი მასზე დიდ იმედებს ამყარებდნენ. ადვილი საფიქრებელია, შეფიცულების გარემოცვაში მყოფი, მოუდრეკელი, ბრძოლის ჟინით ანთებული ქაქუცა ჩოლოყაშვილი მასზე რა შთაბეჭდილებას მოახდენდა. მიუხედავად აჯანყების დამარცხებისა, შალვა ამირეჯიბი მას ყოველთვის დადებითად აფასებდა და წერდა: „აჯანყებამ მართლა ქართველი ერის გული შეძრა, თუ აჯანყება ვერ გამოდგა როგორც ტაქტიკა, ის გამოდგა როგორც ეროვნული იდეა, მან ქართველი ერი გააერთიანა და ბრძოლის ველზე გამოიყვანა“ (ამირეჯიბი 1997: 143). შალვა ამირეჯიბის წერილებიდან ვიგებთ იმასაც, თუ როგორ გამოეხმაურა გაზეთი „ტაიმი“ ქაქუცა ჩოლოყაშვილის სიკვდილს: „შამილის შემდეგ კავკასიაში არ ყოფილა კაცი უფრო პოპულარული, ვიდრე - ჩოლოყაშვილი“ (იქვე: 150). ქართველი მწერლების პროფეტულობა, რომ ქაქუცა ჩოლოყაშვილი, როგორც დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის სიმბოლო, საქართველოს ისტორიაში შევიდოდა „როგორც მისი ბრწყინვალე ეროვნული გმირი“,

ყველა იმ კანონზომიერებით აღსრულდა, რომელსაც ყოველთვის ემყარებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობისა და თავისუფლების ეროვნული იდეა. ბოლშევიკების მცდელობა, თანასწორობის ლოზუნგებით გადაეფარათ ერების ინდივიდუალიზმი, თვითმყოფადობა, მათი სწრაფვა დამოუკიდებლობისაკენ, მარცხით დამთავრდა.

დასკვნა

როსტომ ჩხეიძის ბიოგრაფიული რომანის „შავი ჩოხას“ და შალვა ამირეჯიბის პუბლიცისტური წერილების ანალიზმა ცხადყო, რომ უახლესმა ქართულმა მწერლობამ ტრადიციულად იტვირთა ეროვნული საზრისის შენარჩუნების მისია და პასუხისმგებლობა აიღო ერის სასიცოცხლო მეხსიერებაზე. როსტომ ჩხეიძის ბიოგრაფიული რომანი „შავი ჩოხა“ და შალვა ამირეჯიბის წერილები, ამ თვალსაზრისით, უაღრესად მნიშვნელოვანი, ფუნდამენტური შრომაა ქართული ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი იდეის გასააზრებლად. ამ პროცესში კი მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ისტორიული პერსონაჟები, როგორც ამ იდეალების მარადიული საყრდენები და მაგალითები.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ამირეჯიბი 1997 – შ. ამირეჯიბი, წიგნი პირველი და მეორე. ლიტერატურის მუზეუმი, თბილისი, 1997.
- ზვიადაძე 2017 – თ. ზვიადაძე, ენობრივი რესურსის სტილისტიკური ფუნქცია დოკუმენტურ პროზაში, სჯანი. თბილისი, 2017.
- თავბერიძე 2017 – ე. თავბერიძე, ქარის ფრთები – ძველი ამბების ქრონიკა. ქუთაისი, 2017.
- კაპანაძე 2019 – ს. კაპანაძე, კონტექსტი, წერილები ქართულ მწერლობასა და კულტურაზე. გამომცემლობა „სვეტი“, თბილისი, 2019.
- სადღობელაშვილი 2023 – ნ. სადღობელაშვილი, ელგუჯა თავბერიძის დოკუმენტური რომანის „ცამეტი წელი“ შესახებ <https://mastsavlebeli.ge/?p=37549> (02.10.2023).
- ტურავა 2014 – მ. ტურავა, გარღვეული ლაბირინთი. თბილისი, 2014.
- შარაძე 1991 – გ. შარაძე, უცხოეთის ცის ქვეშ, წიგნი პირველი, თბილისი, 1991.
- ჩხეიძე 2009 – რ. ჩხეიძე, შავი ჩოხა, ქართული მწერლობა, თბილისი, 2009.
- ჩხეიძე 2024 – რ. ჩხეიძე, შავი ჩოხა. გამომცემლობა „ინტელექტი“, თბილისი, 2024.